

Pontis Digest 2|2018

nadácia
pontis

Efektívny altruizmus

Dievčatá zo školy v Kasigau predstavujú svoje inovácie a cvičné firmy (archív: Robert Mburu, Keňa)

AKO SA STAŤ NAJVIAC DOBRÝM ČLOVEKOM

Môže jeden človek zachrániť viac životov než by zachránil svetový mier? Aká kariéra je najvhodnejšia, keď chce človek urobiť pre svet najviac dobra?

Môže každý z nás potenciálne urobiť pre svet viac ako špičkoví vedci, či lekári? Verím, že podobné otázky si kladie mnoho ľudí, často počas štúdia

alebo na začiatku kariéry. Odpoveď na ne sa snaží poskytnúť efektívny altruizmus, ktorý prepája etiku a ekonómiu.

Zachrániť viac životov ako svetový mier

Minulý rok zomrel jeden z „najviac dobrých“ ľudí, ktorí kedy žili. Americký lekár Donald Henderson viedol medzinárodný tím expertov, ktorým sa za desať rokov podarilo zbaviť svet pravých kiahní. Bolo to v roku 1977. Ešte viac dobra pre svet vykonal Ukrajinec Viktor Ždanov, zástupca ministra zdravotníctva ZSSR, ktorý prišiel s víziou, že svet vôbec môžeme zbaviť kiahní. Túto víziu predniesol tak pôsobivo a nadšene, že presvedčil Medzinárodnú zdravotnícku organizáciu (WHO). Obaja páni tak odhadom zachránili 60 – 120 miliónov životov. Ľudí, ktorí by inak zomreli za posledných 40 rokov. Za rovnaký čas všetky krvavé vojny a násilie zabili okolo 12 miliónov životov.

Títo páni teda zachránili 5x viac, ako by zachránil svetový mier za posledných 40 rokov. V tíme expertov bol aj Slovak, profesor MUDr. Štefan Straka, ktorý v Somálsku liečil poslednú nakaženú pacientku na svete.

Filozof William MacAskill, autor knihy *Doing Good Better* má peknú definíciu Západu ako 100x multiplikátora príjmov – totiž zvyšuje príjmy obychajných ľudí stonásobne v porovnaní s tým, čo je vo svete normálne. A to aj napriek mnohým zlyhaniam a výraznej nerovnosti, ktoré tým rozhodne netreba ospravedlňovať alebo zľahčovať. Pracujúci človek v najbohatších krajinách sveta, ako napríklad Rakúsko, zarobí okolo 2500€ mesačne. V krajinách so stredným príjmom, ako napríklad Moldavsko, sú typické mesačné príjmy okolo 250€. Najbohatší človek sveta, teda indická farmárka, má príjem 25€ na mesiac, plus to, čo vypestuje a nepredá. Ak by existoval spôsob, ako jej lacno poslať ďalších 25€, tak za cenu lepšej večere v Bratislave, môžete zvýšiť jej finančný blahobyt na dvojnásobok. Dá sa to, a snaží sa o to napríklad organizácia GiveDirectly, jedna z najefektívnejších filantropických organizácií na svete. Zatiaľ iba v Keni a v Ugande, kde majú aj najchudobnejší ľudia už roky prístup k mobilným peniazom a m-bankingu.

Efektívny altruizmus alebo nutnosť politickej zmeny?

Darovať hotovosť priamo je dobrý a dôležitý nápad ako stanoviť štandard na porovnanie rôznych snáh konať dobro. Napríklad vyhubenie pravých kiahní bolo tak efektívne, že keby odvtedy svetové spoločenstvo neprispelo cez rozvojovú spoluprácu ničím osožným, tak stále by bolo tých 2.5 bilióna dolárov za posledných 60 rokov v priemere dobre vynaloženými prostriedkami. Aspoň to, cez jednoduché výpočty, tvrdí William MacAskill, mladý filozof z Oxfordu, vo svojej knihe *Doing Good Better*. Odpovedá tak kritikom rozvojovej spolupráce ako William Easterly a Dambisa Moyo, ktorí kritizujú typické a priemerné projekty rozvojovej spolupráce, ktoré často zlyhávajú.

Ak ale chceme implementovať nejaký riskantný alebo nákladný projekt, možno by sme sa mali zamyslieť, či nie je jednoduchšie dať ľuďom, ktorým chceme pomôcť, radšej priamo peniaze. Podobné uvažovanie spája morálnu filozofiu s ekonomickým myslením „hodnoty za peniaze“ a nazýva sa efektívny altruizmus (EA). Zameriava sa na menej populárne, ale vysoko efektívne a výskumami potvrdené intervencie. Napríklad rozdávanie postelých sieťok napustených repelentom proti malárii, ktoré chránia počas spánku. Alebo zbavovanie detí črevných parazitov, ktoré im bránia učiť sa a oslabujú ich imunitu. Alebo nepodmienené peňažné dávky, výskum umelej inteligencie priateľskej k ľuďom a prevencia existenciálnych hrozieb.

Hĺbkový výskum efektívnych organizácií robí napríklad organizácia GiveWell a Giving What We Can. Propagácii konceptu efektívneho altruizmu a výskumu prioritizácie rôznych oblastí filantropie sa venuje Centre for Effective Altruism. Myšlienku efektívneho altruizmu asi najviac spopularizoval Peter Singer, známy austrálsky filozof, ktorý je tiež otcom hnutia za ochranu zvierat. Napísal knihu *The Lives You Can Save* a vedie rovnomennú organizáciu.

Mnoho ľudí môže mať k efektívnemu altruizmu rezervovaný alebo kritický postoj. Často vychádza z nedostatočného pochopenia jeho konceptov

a skreslených informácií. Jedno dôležité zistenie je, že efektívny altruizmus nerovná sa utilitarizmus, ale je to oveľa širší koncept, ktorý sa dá využiť pri rôznych pochopeniach etiky a svetónázoroch. Napríklad mnohým vadí myšlienka „zarábať, aby som daroval“. Pointa je, že sú zamestnania ako programátor, kde má človek slušnú šancu na uplatnenie a dobrý zárobok. A potom môže časť peňazí, napríklad desatinu, darovať ročne na efektívnu filantropiu. V americkom kontexte vyšších zárobkov tak môže ročne zachrániť aj pár životov. V slovenskom možno jeden.

Titulky ako „Nepracuj pre mimovládku, radšej sa zamestnaj na Wall Street“ dobre predávajú, ale ide skôr o karikatúru pôvodného argumentu. Samozrejme hrozí, že človek prácou pre finančných žralokov môže prispieť k väčšej ekonomickej nerovnosti a dlhodobý pobyt v takom kolektíve môže zmeniť pôvodného altruistu na nepoznanie. Ale protiargument je, že altruista má v kultúre dobre zarábajúcich egoistov oveľa vyššiu pridanú hodnotu, než keby robil s druhými altruistami, napríklad ako lekár. Môže napríklad presvedčiť svojich kolegov, aby tiež prispievali na efektívnu filantropiu. Pointa je, že podobne ako pri priamom darovaní peňazí chudobnej rodine, pri výbere povolania programátora ide o akýsi „menej rizikový štandard“.

No človek môže mať väčší prínos, ak obetuje život nejakej ušľachtilej téme, napríklad boju proti prenasledovaniu veriacich, alebo ochrane prírody, menšín a ľudských práv. Tak môže prispieť k blahobytu väčšieho množstva ľudí a zachrániť viac životov, ale tiež to obsahuje väčšie riziko neúspechu. To len znamená, že s tým rizikom treba počítať a zarátať ho do rozhodovania o budúcej kariére.

William MacAskill v knihe uvádza príklad absolventky politológie na Oxforde, ktorej pomohol vypočítať, že jej potenciálny prínos po vstupe do politiky a úspešnej kariére môže byť 5 miliónov libier, pri konzervatívnych odhadoch a započítaní rizika. To je viac, akoby zarobila a darovala na efektívnu filantropiu v iných kariérach. Podobne ako zástupca ministerstva ZSSR, Viktor Ždanov, ktorý priniesol ako prvý radikálnu víziu, že nejakú chorobu možno úplne odstrániť,

Absolventi škôl v projekte Sote ICT sa často vracajú, aby naučili spolužiakov niečo nové (archív: Robert Mburu, Keňa)

môže mať vďaka svojmu budúcemu postaveniu absolventka politológie oveľa väčší prínos, než keby len „zarabala aby darovala“.

To isté platí pre podnikateľov ako Elon Musk, ktorí sa snažia vyriešiť nejaký ťažký spoločenský problém, pri ktorom doteraz zlyhával trh aj štát. Napríklad ako znížiť závislosť na fosílnych palivách. Počiny takýchto „sociálnych inovátorov“ nemusia vyjsť, ale ak budú úspešní, tak ich prínos bude väčší, než len keby mali dobre platenú prácu a darovali časť zo zarábku.

Pracovať ako lekár alebo programátor?

Už sme si povedali, že nesebecký zamestnanec na Wall Street, môže mať ako filantrop väčšiu pridanú hodnotu než keby pracoval len ako lekár. Ide o to, že na medicínu sa hlási veľa ľudí a väčšina z nich to berie ako poslanie a chce zasvätiť svoj život uzdravovaniu chorých. Podobná úvaha platí aj pre mladých ľudí, ktorí chcú pracovať v mimovládnom sektore. Keďže konkurencia medzi novými lekármi je veľká, tak od prínosu

napríklad konkrétneho anesteziológa počas jeho kariéry na konkrétnej pozícii treba odrátať prínos, ktorý by mal v poradí druhý (najlepší) kandidát na túto pozíciu.

Ide o takzvanú hraničnú alebo dodatočnú užitočnosť. Napríklad prvý pohár vody pre umierajúceho smädcom na púšti má cenu nad zlato a všetky diamanty. No desiaty pohár vody môže mať negatívnu hraničnú hodnotu. Ak by bol anesteziológov nedostatok a konkrétny lekár napríklad využíva časť pomerne vysokého platu na efektívnu filantropiu, tak samozrejme jeho prínos je väčší než prínos programátora, ktorý pracuje pre konšpiračné weby alebo nejaké nepoctivé firmy, a dáva len malú časť na charitu.

Automaticky však neplatí, že každý lekár má výrazne vyšší prínos než programátor. Záleží od kontextu a teda hraničnej užitočnosti. Asi najparadoxnejšie pôsobí tento záver pre špičkových vedcov. Ak pracujete v tíme, ktorý sa snaží nájsť liek na ťažkú chorobu, ale súťažíte s viacerými tímami vo svete, tak váš prínos

je hlavne časový. Teda liek by niekto pravdepodobne vynášiel aj bez vás, ale možno o pár dní, či mesiacov alebo rokov neskôr. Záver z toho je, že najväčší prínos môžu mať vedci, ktorí sa venujú menej populárnym, zanedbávaným, praktickejším témam výskumu.

Za koľko sa dá zachrániť ľudský život?

Slovom „najviac dobrý“ sa nemyslí porovnávanie toho, kto je najlepší, ale skôr o spôsob premýšľania, ako môžeme objektívne a prakticky prispievať k čo najväčšiemu blahobytu čo najväčšieho počtu ľudí.

Ďalší silný argument je, že efektívne pomôcť ľuďom v najchudobnejších krajinách je oveľa lacnejšie. Napríklad, za cenu vyškolenia jedného vodiaceho psa môžete vyliečiť 850 ľudí z riečnej slepoty. Samozrejme, v realite má každý z nás viacero „srdcových tém“ a cieľov a nemožno všetko absolútne podriať výpočtom hodnoty za peniaze. Ale aj malé zmeny týmto smerom môžu mať veľké pozitívne dopady. To neznamená, že človek musí automaticky prestať dávať peniaze na podporu umenia alebo

výchovu slepeckých psov v bohatých krajinách. Ale mal by začať uvažovať, ako týchto psov nahradiť technológiou, alebo presvedčať boháčov, ktorí si kupujú obrazy slávnych maliarov za desiatky miliónov dolárov, že existuje aj etickejšie využitie ich peňazí.

Problém je, že veľa filantropických organizácii skresľuje skutočné náklady na záchranu života a často tvrdia, že sa to dá napríklad iba za 20 eur. V skutočnosti aj najefektívnejšie organizácie, ako Against Malaria Foundation, dokážu zachrániť život za viac ako 2800 eur. Čo je oveľa viac ako 20€. Ale pre človeka pracujúceho na Západe to nie je nespĺniteľný cieľ. Za pár desiatok darovaných eur, viete niekomu darovať rok kvalitného života (QALY).

Bez ohľadu na vaše náboženské alebo politické presvedčenie sa môžete snažiť efektívne znižovať utrpenie chorých, prenasledovaných veriacich a iných utláčaných menšín, na ktorých vám záleží. Môžete propagovať vegetariánstvo alebo ochranu prírody. Nie všetci ľudia musia prestať jesť mäso. Ale každé kura, ktoré si nekúpi, aspoň podľa prepočtov v knihe Doing Good Better, zachráni asi 0,76 živého kurčaťa. Priemerný Američan zje za rok ekvivalent 28,5 kurčiat. Ak by znížil ich spotrebu o polovicu, zachráni okolo 11 kurčiat. Práve kurence trpia z priemyselne chovaných zvierat najviac. Preto, ak sa niekto rozhodne jesť menej hovädzieho kvôli klimatickej zmene, ale začne jesť viac kurenec, tak zvyšuje celkové utrpenie zvierat. Uhlíková stopa sa dá znížiť ofsetmi,

napríklad finančnou podporou efektívnych projektov proti odlesňovaniu, ale utrpenie sa takto znížiť nedá.

Argument efektívneho altruizmu je argument za viac výnimočných projektov, akým bola úplná eradikácia kiahní. Priemerne efektívne projekty rozvojovej spolupráce majú často otáznе výsledky a veľa kritikov. Ale William MacAskill vo svojej knihe ukazuje, že stačí aj jeden výnimočne efektívny projekt a celá rozvojová spolupráca je v priemere oveľa efektívnejšia než štandardné verejné projekty v bohatších krajinách.

Jakub Šimek
Programový manažér
Nadácia Pontis

AKO BYŤ NAJVIAC DOBRU KRAJINOU

V predchádzajúcom článku sme spomenuli príklad dvoch ľudí, ktorí sa zaslúžili o to, že pravé kiahne úplne zmizli zo sveta a zachránili tak odhadom 60 – 120 miliónov ľudí. Dá sa podobne uvažovať aj o tom, ako byť efektívne dobrou krajinou?

Dá sa porovnať koľko „dobra“ a pozitívnej „hodnoty za peniaze“ krajina vyprodukuje pre svojich občanov a pre svet ako celok?

Od spoločenského pokroku doma, po blaho celého sveta

V predchádzajúcom článku sme tiež spomenuli, že Západ sa dá asi najlepšie definovať ako 100x multiplikátor príjmov. Typickým mesačným zárobkom farmára v chudobnej krajine, ako napríklad India, je 25€ mesačne, plus to čo vypestuje a nepredá. Typickým príjmom pracujúceho človeka v stredne bohatých krajinách, ako napríklad Moldavsko, je 250€ mesačne. No a v najbohatších krajinách na svete, ako napríklad Rakúsko, je mesačný príjem pracujúceho človeka 2500€.

Západ, kde počítame Japonsko aj Južnú Kóreu, nie je nejako kultúrne homogénny, no spája ho bohatstvo a liberálna demokracia dosiahnutá hlavne vďaka rozvinutej priemyselnej

výrobe. Tá umožnila ľuďom organizovať sa v odboroch, podporila budovanie občianskej spoločnosti a dala pracujúcim ľuďom moc. Ekonóm Dani Rodrik zmeral, že keď krajiny prekročia úroveň ročného HDP 7000 dolárov na hlavu, tak ich demokracie sú stabilnejšie. V dnešnej dobe treba dodať – dúfajme, že sa nemýlil.

Priemysel umožnil ľuďom organizovať sa v odboroch a dožadovať sa kvalitnejších podmienok na prácu a život. A tiež umožnil štátom získavať zdroje cez vzdelávanie populácie a efektívne využitie pracovnej sily más ľudí vo fabrikách a firmách. Demokracie sú preto stabilné, lebo elity investujú do ľudského kapitálu a snažia zlepšovať blahobyt voličov, lebo toto je ich primárny spôsob získavania príjmov do štátnej kasy a následne pre elity a sponzorov.

Paradoxne aj veľmi zlé režimy a diktatúry sú tiež stabilné, lebo tam vládnuce elity obyvateľov pre zabezpečenie svojho blahobytu nepotrebujú. Lebo majú napríklad ropu, alebo, ešte horšie, vzácne kovy a drahokamy. Bez Konga by sme nemali smartfóny a notebooky, ale táto krajina je stále v chaose a začiatkom tisícročia sa tam

odohrávala najväčšia vojna od Druhej svetovej.

Slovensko vyprodukovalo v roku 2015 hrubý domáci produkt 18 648 dolárov na hlavu. V 1992 to bolo len 7 676 dolárov. Asi najväčší hospodársky zázrak súčasnosti je Južná Kórea. V šesťdesiatych rokoch minulého storočia bola Južná Kórea chudobnejšia ako vtedajšia Keňa a mala HDP na hlavu len 1103 dolárov. V súčasnosti má HDP vyše 25 tisíc dolárov na hlavu. Tento pokrok je nemysliteľný bez rozvoja priemyslu. Južná Kórea je dnes tiež líder v automatizácii a má svetovo najviac robotov vo svojich fabrikách – až 530 na 10 tisíc obyvateľov. Údaj za Slovensko je 88 robotov.

Primárnym cieľom politikov by malo byť zvyšovanie blahobytu všetkých občanov, bez drancovania prírody alebo škodeniu iným krajinám. Ako efektívne jednotlivé krajiny prinášajú spoločenský pokrok oproti ich bohatstvu meria napríklad Social Progress Index, kde Fínsko je prvé, Česko obsadilo 22. a Slovensko 31. priečku. Najviac nás dole v rebríčku ťahá oblasť Príležitosti. Južná Kórea je na 26. mieste. Keňa je na 99. mieste, za Indiou a pred Malawi.

Ako veľa „dobrá“ pre svet prináša krajina vzhľadom na svoje bohatstvo a veľkosť populácie meria Good Country Index, kde prvé je Švédsko a Slovensko je na 37. mieste. Najväčší relatívny prínos v rebríčku máme v oblasti kultúry, napríklad vývoz kreatívnych produktov a sloboda tlače. Najviac nás dole ťahá nízky príspevok na humanitárnu pomoc. Podobné rebríčky samozrejme majú svoje nedostatky a každý rok zlepšujú svoju metodiku.

No veľmi zaujímavý je jeden fakt. Fínsko je v Good Country Index tiež skoro navrchu – na siedmej priečke. Nadol ho ťahá hlavne vývoz zbraní. No dokazuje to jednu podstatnú vec – medzi prosperom dosahovaným doma a snahou byť dobrým globálnym občanom nie je protiklad. Práve naopak, oba sa navzájom podporujú. Rovnako dôležité je, že ak vás svet vníma ako dobrého globálneho občana, tak je to jedným z rozhodujúcich faktorov kvality vašej národnej značky. Aspoň to má výskumami podložené Simon Anholt, zakladateľ country branding. V skratke to znamená byť

krajinou, ktorá nedáva jednou rukou a druhou berie viac.

Veľkosť ekonomiky nie je všetko

Tieto a podobné indexy sú zmenou v myslení, lebo sa snažia zachytiť kvalitu, a nie len veľkosť a rast bohatstva krajiny. Je to iný pohľad, než len dôraz na ekonomický rast a výkonnosť ako má napr. „BRICS“ – skratka rýchlo rastúcich ekonomík Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Južnej Afriky. Lebo napríklad Brazília a Južná Afrika, aj napriek korupcií a politickým problémom, vedia zabezpečiť výrazne lepší sociálny pokrok než zvyšok skupiny. Rusko, Čína a India sú veľké ekonomiky, ale nie až tak efektívne v zmysle dosahovania blahobytu. To že Čína ekonomicky rastie rýchlejšie a dosahuje lepší sociálny progres ako India, je dané hlavne tým, že má oveľa vzdelanejšiu populáciu a väčšiu mieru gramotnosti. Rusko je na 75. mieste v Social Progress Index, o 9 priečok vyššie než Čína. USA je na 19. mieste a Kanada na druhom mieste po Fínsku.

Otázka je ako definovať víziu, čo chce krajina dosiahnuť. Z dlhodobého hľadiska je asi dôležitá kultúra a veda. Napríklad Dánsko je dnes známe svojím blahobytom, ako súdržná krajina, ktorá jediná ochránila svojich Židov pred holokaustom. Má špičkovú gastrónómiu, s najlepšou reštauráciou na svete Noma a firmy ako logistický gigant Maersk alebo jednotku vo výrobe veterných elektrární, Vestas. Dokonca Francis Fukuyama má výraz „Getting to Denmark“, pre ideál dobre spravovanej krajiny, ku ktorej by sa ostatné krajiny mali chcieť priblížiť. No ak sa pozrieme na dlhodobjší kultúrny prínos, tak sa Dánsko najviac zapísalo cez filozofa Sorena Kierkegarda, myšlienkového zakladateľa existencializmu.

Krajina môže mať za cieľ zvýšiť blahobyt pre svojich obyvateľov v strednodobom horizonte cez industrializáciu a budovanie výrobných kapacít doma a výrazné zlepšenie praktického vzdelania a zručností obyvateľstva, tak aby mohli napríklad pracovať a programovať na diaľku pre zahraničných klientov, alebo budovať vlastné technologické klastre.

Veľtrh študentských cvičných firiem v kenskom meste Voi (archív: Robert Mburu, Keňa)

Členovia Sote hubu pracujú na svojich projektoch (archív: Robert Mburu, Keňa)

Ešte jednoduchšie je zvýšenie blahobytu priamo – zvýšením redistribúcie, ak to ekonomický výkon, stav štátnych financií a úroveň boja proti korupcií dovoľujú. V praxi to znamená pohrávať sa s myšlienkou univerzálneho základného príjmu, ktorý by zjednodušil sociálny systém a nahradil mnohé dávky. Ale v krátkodobom horizonte to znamená zvýšenie dávok v hmotnej núdzi. Je to podobné uvažovanie ako príklad organizácie GiveDirectly a ich priame darovanie peňazí najchudobnejším ľuďom v Keni, ktoré má podľa výskumov viacero veľmi pozitívnych dopadov.

Dobrá krajina buduje sociálny kapitál

Úspech napríklad škandinávskych krajín úzko súvisí s vysokou úrovňou vzájomnej dôvery, ktorá v týchto kra-

jinách panuje. Dá sa označiť aj ako sociálny kapitál. Ak ho má krajina vysoký, tak ide všetko ľahšie a ľudia zažívajú menej prekážok pri vzájomnej spolupráci. Rodičia si vážia učiteľov. Podnikatelia a odbory si vedia oveľa ľahšie sadnúť k jednému stolu a dohodnúť sa. V krajine je bezpečne a ľudia nemusia stavať vysoké múry a platiť osobných strážcov, ako to býva bežné u bohatých ľudí v Južnej Amerike. Nechávajú kočky s deťmi pred obchodom.

Úspech jednotlivca je totiž do veľkej miery podmienený prostredím, v ktorom vyrastal a kde žije. V krajine s vysokým sociálnym kapitálom je ľahšie podnikáť, a zlyhávať pri podnikaní. Preto vidíme škandinávské krajiny, aj napriek vysokej miere zdanenia a prerozdelenia, pri vrchole rebríčkov ako „Doing Business“. Ak stratíte

prácu, tak vám štát pomôže postaviť sa na nohy a rekvalifikovať.

Silná spoločenská súdržnosť podporuje zdravú národnú hrdosť. Škandinávské krajiny majú tiež silný export kultúry, či už hudobných skupín alebo svetoznámych dizajnérov. Vedia sa správať úctivo k menšinám a znevýhodneným ľuďom. Vedia, že úspech je často hlavne otázkou šťastia a silní sme, len ak držíme spolu. Nenazývajú svojich umelcov darmožráčmi, podnikateľov nenásytníkmi, mimovládky cudzími agentmi, pracujúcich lenivcami a nepracujúci parazitmi.

Jakub Šimek
Programový manažér
Nadácia Pontis